

Žene i prosvjetiteljstvo

Šarec, Lara

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:747936>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Lara Šarec

ŽENE I PROSVJETITELJSTVO

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Lara Šarec

ŽENE I PROSVJETITELJSTVO

ZAVRŠNI RAD

doc. dr. sc. Ivana Jukić Vidas

Zagreb, 2021.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Prosvjetiteljstvo	2
3. Život i položaj žene prosvjetiteljskog doba	4
3.1 <i>Brak i obitelj</i>	4
3.2 <i>Obrazovanje</i>	7
3.3 <i>Žene i zakon</i>	9
3.4 <i>Žene i rad</i>	10
5. Borba za prava žena.....	13
5.1. <i>Engleska</i>	14
5.2. <i>Francuska</i>	16
4.3 <i>Saloni, debatna društva i Bluestocking Society</i>	17
6. Muški glas u borbi za prava žena	19
7. Zaključak	21
8. Literatura	22

1. Uvod

Ovaj rad bavi se problematikom položaja žene u prosvjetiteljskom društvu, te pitanjem na koji način je i u kojoj mjeri prosvjetiteljstvo utjecalo na položaj i društvenu ulogu žene. Prosvjetiteljstvo je razdoblje kada društvo zahvaćaju brojne promjene i reforme nastale u zanosu ideja razuma, racionalizma, individualizma i slobode. Iako su te ideje poboljšale položaj brojnih društvenih skupina često su se te reforme odnosile isključivo na muškarce, odnosno položaj žena u društvu se vrlo malo ili uopće nije promijenio u odnosu na prijašnja razdoblja. Glavno obilježje statusa žena u ovom razdoblju je i dalje podređenost muškarcu koje je prisutno u svim sferama života žene, što je ujedno i temeljna teza rada. Cilj rada je prikazati svakodnevni život, položaj i uloge žene u prosvjetiteljskom društvu, te ispitati koliko su nove “napredne” prosvjetiteljske ideje utjecale na položaj žena u društvu. Glavna literatura korištena u ovom završnom radu su knjige “Women and Gender in Early Modern Europe” autorice Merry Weisner-Hanks i “Women's Roles in Eighteenth-century Europe” autorice Jeanine Hurl-Eamon. Te dvije knjige daju jasan i cjelovit pregled života žena ranomoderne Europe u raznim sferama društva, baš zbog toga bile su osnova mog rada, posebice poglavlja koji se bavi svakodnevnim životom i položajem žene u prosvjetiteljskom društvu. Koristila sam i enciklopediju Jonathana Dewalda “Europe 1450 to 1789.” posebice članke “Enlightenment” autora Johnsona Kent Wrighta, te članak “Women” iz te iste enciklopedije autorice Merry Weisner-Hanks. Kod pisanja poglavlja o životu i književnom stvaranju raznih intelektualki prosvjetiteljskog doba koristila sam brojne druge internetske stranice i članke.

Rad je podijeljen na četiri velika poglavlja. U prvom poglavlju rad donosi osnovne podatke o prosvjetiteljskom pokretu i prosvjetiteljskim misliocima, kao i idejama koje su oni zastupali. Nakon toga slijedi poglavlje u kojem se proučava svakodnevni život i položaj žene u prosvjetiteljskom društvu kroz položaj žene u braku i obitelji, pravnom sustavu, te radu i obrazovanju. Treće poglavlje posvećeno je djelovanju žena koje su se potaknute novim intelektualnim i društvenim pokretima, usudile progovoriti o pravima i položaju žena te se promatra na koji način i koliko su njihove ideje i zahtijevanja uspjela uroditi plodom. U posljednjem poglavlju rad donosi stavove i mišljenja ondašnjih muških intelektualaca po pitanju ženskih prava.

2. Prosvjetiteljstvo

Prosvjetiteljstvo, francuski *siècle des Lumières* (doslovno “stoljeće prosvjetljenih”), je europski intelektualni pokret 17. i 18. stoljeća u kojem su ideje o Bogu, razumu, prirodi i čovječanstvu sintetizirane u svjetonazor koji je stekao široku suglasnost na Zapadu što je potaknulo revolucionarni razvoj u umjetnosti, filozofiji i politici. Za prosvjetiteljsku misao najvažnije je bilo korištenje i slavljenje razuma, snage kojom ljudi razumiju svemir i poboljšavaju vlastito stanje. Smatralo se da su ciljevi racionalne čovječnosti znanje, sloboda i sreća.¹ Nasuprot teocentričnoj slici svijeta, koja prirodu i društvo objašnjava polazeći od Boga, prosvjetiteljstvo je »zlatno doba humaniziranja«, u središtu kojega je čovjek (antropocentrizam) sa svojim duhovnim i tjelesnim moćima, te se pritom posebno ističe individualna odgovornost. Prosvjetiteljstvo je diljem Europe i Amerike stvorilo veliku skupinu ideja. Pojavili su se različiti pokreti, zahtijevajući slobodu vjere, ukidanje ropstva, prava za one koji nisu posjedovali imovinu i opće pravo glasa. Prosvjetiteljstvo je u nekom obliku postojalo u gotovo svim zemljama Europe. Svaki je jezik imao izraz za svoje intelektualce, kao što su *philosophes* na francuskom, *ilustrados* na španjolskom i *aufklärers* na njemačkom, iako je francuski izraz imao najširu upotrebu. Cijeli su Europski kontinent zahvatile promjene inspirirane prosvjetiteljskim idejama.² Iako je bio međunarodnog opsega, središte pokreta bilo je u Francuskoj, koja je preuzela neviđeno vodstvo u europskom intelektualnom životu. Simbolično, najpoznatija pojedinačna publikacija prosvjetiteljstva bila je Francuska enciklopedija “Encyclopedie, ou, Dictionnaire raisone’ des sciences, des arts, et des metiers” (1751–1772; Enciklopedija ili Racionalni rječnik znanosti, umjetnosti i zanimanja), to je bio masovni sažetak teorijskog i praktičnog znanje uređen u Parizu od strane autora Jean Le Rond d’Alemberta i Denisa Dideroa. Njemački obožavatelj d’Alemberta i Dideroa, Immanuel Kant, dao je najtrajnije definiciju pokreta. U svom poznatom eseju iz 1784. Kant definira prosvjetiteljstvo kao “čovjekov izlazak iz

¹ Brian DUGNAN, “Enlightenment” (<https://www.britannica.com/event/Enlightenment-European-history>, zadnji put mijenjano 15. ožujka 2020.)

² HURL-EAMON, *Women's Roles in Eighteenth-century Europe, Women's roles through history*, xii Introduction

samoskrivljene nezrelosti”, te je proglasio da bi moto prosvjetiteljstva trebao biti *sapere aude*, odnosno usudi se znati. Iako su se pisci i mislioci povezani s prosvjetiteljstvom često razilazili u mišljenjima, zajednička težnja prosvjetitelja, koju Kant definirao kao znanje kao oslobođenje, jest ono što nam dopušta da na prosvjetiteljstvo gledamo kao na ujedinjeni pokret.³ Iako su mislioci prosvjetiteljstva često imali različite ideje i stavove, u bitnim pitanjima postojao je opći konsenzus. Prvenstveno to je bio stav prema religiji. Većina pristaša prosvjetiteljstva imali su dozu odbojnosti prema teizmu i religiji, a većinu religijskih ustanova, kao što je tradicionalna Katolička crkva, smatrali su mjestima institucionalne eksploatacije i ugnjetavanja. Prosvjetitelji su u velikoj mjeri zagovarali Deizam, odnosno prirodnu religiju. Odbacivanje religije od strane prosvjetitelja išlo je ruku pod ruku s promicanjem znanosti. Iako je promicanje i konstrukcija znanosti jedno od najvećih dostignuća prosvjetiteljstva ono nije tada započelo već vuče svoje korijene još od intelektualaca i začetnika moderne fizike i astronomije kao što su bili Nikola Kopernik i Newton čije su ideje u velikoj mjeri utjecale na same prosvjetitelje. 17. stoljeće doživjelo je duboku revoluciju u političkoj misli, s pojavom moderne tradicije “prirodnih prava” koju su zastupali Grotius, Hobbes, Locke i Pufendorf i drugi. Ta revolucija političke misli proširila se u prosvjetiteljstvu čije je jedno od velikih postignuća bilo populariziranje i širenje ove tradicije putem velikog broja prijevoda, sažetaka i komentara političkih knjiga spomenutih mislioca. Do sredine 18. stoljeća među prosvjetiteljima prihvaćena je misao da je jedina legitimna politička vlast ona odabrana od strane naroda. U smislu praktične politike, većina prosvjetiteljskih mislioci prihvatili su pragmatičnu akomodaciju s monarhijom koja je bila pretežito još uvijek dominantna državna forma u Europi, te su slijedili ono što bi se moglo nazvati programom “protoliberalizma”, koncentrirajući se na osiguravanje građanskih sloboda, vjerskih sloboda, samoizražavanja i slobodne trgovine.⁴ Jedan od glavnih produkta prosvjetiteljstva je stvaranje “nove jave sfere” kako ju je nazvao Habermas. Zbog želje za učenjem, širenjem znanja, ideja i sve šireg opismenjavanja stanovništva nastale su neke nove društvene institucije koje su služile toj svrsi kao što su saloni, kavane, književna društva, akademske zajednica i

³ Johanson, KENT WRIGHT, “Enlightenment”, *Europe 1450 to 1789 Encyclopedia of the Early Modern World*, Charles Scribner's Sons, 2004, 299

⁴ Johanson, KENT WRIGHT, “Enlightenment”, 301-302

slično.⁵ Prosvjetiteljstvo kao period završavam pojavom romantizma koji je u neku ruku nastao kao reakcija protiv prosvjetiteljstva i racionalizma 18. stoljeća.

3. Život i položaj žene prosvjetiteljskog doba

Kao i u svim svjetskim kulturama, žene su činile oko polovice stanovništva ranomodernog Europe, prema tome njihova su iskustva i životi bili jednako različiti kao i životi muškaraca. I ženska su se iskustva, poput muških, razlikovala ovisno o društvenoj klasi, geografskom položaju, vjerskoj pripadnosti, etničkoj pripadnosti, te ruralnom ili urbanom okruženju.⁶ Zbog te činjenice brojne promjene koje su zahvatile društvo prosvjetiteljskog doba različito su se odrazile na žensku populaciju ovisno o staležu iz kojeg su dolazile, geografskom području, dobi i slično. No bez obzira na različite mogućnosti i živote koje su vodile žene glavno obilježje svih žena je bilo to da su živjele u društvu koje ih je smatralo podređenima muškarcu. To glavno obilježje odrazilo se i oblikovalo sve aspekte ženskog života - brak i obitelj, pravni sustav, rad, obrazovne mogućnosti, obiteljske veze i institucije diljem Europe. Zbog toga se žensko iskustvo u Europi 18. stoljeća malo razlikovalo od iskustva njezinih kolegica u prethodnom stoljeću. Žene su još uvijek bile podređene svom suprugu i roditeljima, još uvijek podvrgnute istim agonijama porođaja i opterećena istim brigama oko kućanstva i obitelji koje su mučile njihove prethodnice. A rijetke žene koji su uspjele zauzeti mušku ulogu u društvu, na primjer, kao spisateljice ili politički vođe, i dalje su bile u vrlo teškom položaju, često osuđivane od društva.

3.1 Brak i obitelj

Iako se obitelj i brak kroz cijelo ranomoderno doba, a i ranije povezivao sa ženstvenošću i primarnom ulogom žene u društvu, ta stajališta su u prosvjetiteljsko doba dodatno ojačala. Razloga tome ima više. Prosvjetiteljstvo je doba kada se drastično mijenja pogled na žene i žensku seksualnost. U prijašnjim vremenima nije se radila velika razlika između muškarca i žene, odnosno muška seksualnost i reproduktivni organi bili su polazište proučavanja ljudske seksualnosti općenito. Zbog toga se na ženu gledalo kao

⁵ Dorinda, OUTRAM, *The Enlightenment*, Cambridge: Cambridge University Press, 2019, 10-11

⁶ Mary E. WEISNER-HANKS, "Women", *Europe 1450 to 1789 Encyclopedia of the Early Modern World*, Charles Scribner's Sons, 2004, 233

na muškarca “*s greškom*”, te se isticalo kako su žene zbog toga vrlo seksualna bića i posjeduju snažan libido.⁷ Do 18. stoljeća ova slika libidinozne ženstvenosti se mijenja te se javljaju nova razumijevanja seksualne biologije poznatija našoj modernoj. Vidjevši da su ženski generativni organi potpuno različiti i funkcionalno se razlikuju muških, medicina 18. i 19. stoljeća poduprla je sasvim drugačiji pojam ženstvenosti. Djevojke su sada su bili viđene kao biološki predodređeni za majčinstvo, kao božanski stvorene da služe kao njegovateljice i moralni kompas ostatku svoje obitelji. Žene su se deseksualizirale te se na njih gledalo kao na prirodno aseksualne. Zbog toga su žene više nego ikada prije bile zadužene za odgajanje, njegu i edukaciju djece. To je također vrijeme jačanja imperijalizma i kolonijalizma te se zbog toga na žene gledalo kao na oruđe stvaranja novih generacija zdravih građana i vojnika za širenje carstva i kolonizaciju novih zemalja. Stvaranje novih generacija postala je glavna ženska uloga.⁸ Kreiranje potomstva smatralo se primarnom funkciju braka. Žene koje nisu imale zajednice je osuđivala, jer iako u procesu stvaranju života sudjeluju i muškarci i žene, žene su bile glavni i često jedini krivac ako par nije mogao imati djecu. Zbog toga su popularne postale knjige u kojima se žene učilo kako povećati plodnost kroz prehranu, tjelovježbu i razne napitke.⁹ Ženama i muškarcima često se savjetovalo da se ne udaju i nemaju djecu ako imaju ikakve bolesti ili malformacija koje bi mogli prenijeti na svoju djecu. Zbog velike zabrinutosti oko održavanje pozitivnih demografskih stopa, glavna briga društva postala su neželjena djeca, odnosno ona koja su bila izvanbračna ili su im se roditelji presiromašni da bi se brinuli za njih. Zbog toga se samohranim majkama počela pružati legalna zaštita te su na sudu mogle tražiti novčanu potporu od djetetova oca. Također su se diljem Europe počeli otvarati domovi za napuštenu djecu. Iako se na prvi pogled čini kako se položaj majke i žene u prosvjetiteljsko doba poboljšao radi takvih navedenih promjena mora se na umu imati kako su one nastale samo kao dio želje prosvjetiteljskog društva za rastom populacije, te ih možemo smatrati samo još jednim načinom na koji je prosvjetiteljska kultura poticala mišljenje da se žene treba cijeliti samo na temelju njihove reproduktivne funkcije. Žene koje su začele izvan braka su i dalje bile marginalizirane i osuđivane od društva. Promijenio se i pogled na dojenje i brigu za djecu.

⁷ Mary E. WEISNER-HANKS, “*Women and gender in early modern Europe*” Cambridge: Cambridge University Press, 2000, 60

⁸ HURL-EAMON, *Women's Roles*, 33-38.

⁹ WEISNER-HANKS, *Women and gender*, 84

Do tada su često aristokratkinja imale dojilje i dadilje koje su se brinule i odgajale njihovu djecu, no u ovo doba to se počinje mijenjati te je nepoželjno da žena ima dojilju, odnosno da ne doji vlastito dijete. Takve žene su se smatrale nesposobnima i sebičnima. To je to bio razlog što su žene počele provoditi sve više vremena sa svojom djecom.¹⁰ Usprkos tome mnoge su žene, posebice žene iz visokih staleža unajmljivale dojilje. Prvenstveno zato što je njihova zadaća bila roditi čim više nasljednika u čemu ih je smetalo dojenje zbog kontracepcijskog učinka, te zbog toga što se smatralo da zbog dojenja neće biti fizički privlačne svom mužu što se smatralo velikim problemom jer je dužnost prema mužu bila ispred dužnosti prema djeci.¹¹ Dok je prosvjetiteljska ženstvenost bila sve više deseksualizirana, mlade su žene istovremeno postajale sve više objektivizirane. Zbog toga se u ovo doba dosta mijenjaju neka ženidbena pravila i pravila udvaranja. Od djevojaka tog doba se očekivalo, više nego ikada prije, da same održavaju svoju čednost. U prijašnjim vremenima bilo je mnogo više predbračnih odnosa te su se oni smatrali normalnima, žene su čak često imale zaštitu obitelji i zajednice, te ako su stupile u predbračni odnos njihova obitelj ih je štitila i često mogla prisiliti njenog partnera da ostvari njegovu dužnost i oženi je kako bi se zaštitila njezina čast. Međutim to se mijenja u 18. stoljeću kada zajednica počinje smatrati kako je dužnost mlade žene oduprijeti se predbračnim odnosima i zaštititi svoju čednost. To je, barem dijelom, posljedica prosvjetiteljskog pojma razlike između spolova. Redefinirajući ženstvenost kao majčinsku i aseksualnu, norme 18. stoljeća smatrale su da neudate djevojke neće imati želju za odnosom sve dok brak i mogućnost djece ne omoguće da prevladaju svojstvenu odbojnost prema seksualnom odnosu. Iako je udvaranje postalo privatnije i manje podložno kontroli zajednice, vjenčanja su postala više javna i formalizirana u 18. stoljeću. Zabrinutost društva 18. stoljeća zbog održavanja i povećanja broja stanovništva potaknula je zakone koji štite instituciju braka, kao što je švedski Opći zakonik iz 1734. Prema ovom zakonu parovi su se morali vjenčati u crkvi kako bi dobili službeni status muža i žene.¹² O odabiru bračnog partnera često je ovisilo nečije financijsko stanje kao i društveni položaj i opće dobro. Zato je to bila važna odluka koju mladi ljudi najčešće nisu mogli sami donijeti već je u tome riječ imala i obitelj, posebice u višim staležima koji su nas brak gledali kao na način na koji da utvrde ili prošire obiteljske financije i društveni

¹⁰ HURL-EAMON, *Women's Roles*, 38-40

¹¹ WEISNER-HANKS, *Women and gender*, 91

¹² HURL-EAMON, *Women's Roles*, 41-44

položaj. S druge strane siromašnim ljudima se ponekad odbila dati dozvola za vjenčanje jer se smatralo kako će siromašna kućanstva češće trebati socijalnu pomoć.¹³

3.2 *Obrazovanje*

Iako su zagovornici ženskih prava u 19., a i 20. stoljeću obrazovanje učinili jednim od ključnih stavka njihove borbe, zapravo su prvi koraci u borbi za jednako obrazovanje muškaraca i žena počeli u ranomoderno doba. U to doba argumenti koje su zastupali zagovornici prava žena bili su zapravo nešto drugačiji od onih suvremenijih. Obrazovanje, pod koje su onda smatrani učenje filozofije, jezika, teologije i povijesti, su trebali ženi koristiti za samoispunjenje, odnosno učiniti je boljim Kršćanom, nije na ikoji način bilo povezano s nekim političkim ili profesionalnim ciljevima. Vrlo rijetko je zapravo traženo da se ženama dozvoli da pohađaju akademije, profesionalne škole ili sveučilišta, već se tražilo da im bude dozvoljeno da zaposle privatnog tutora ili da budu otvorene posebne akademije isključivo za žene. Ranomoderni podupiratelji obrazovanja žena su često morali isticati da njihovi zahtjevi neće voditi do nekog političkog ili društvenog preokreta jer je njihove zahtjeve i ono za što su se zalagali većina društva smatrala radikalnim. U prosvjetiteljsko doba zahtjevi za poboljšanjem ženskog obrazovanja postajali su sve češći i snažniji. Zagovornici prava žena su svoje ideje temeljili na humanističkoj ideji da je obrazovanje korisno za opće dobro, te da i žene mogu kroz obrazovanje pridonositi općem dobru, bilo kroz edukaciju i odgoj djece ili brigu o kućanstvu nakon smrti ili u odsustvu supruga. Veliki problem su bile i ženske škole koje su otvarane kroz 17. stoljeće i bile dostupne srednjoj i visokoj klasi. Te škole zapravo su od mladih djevojaka željele napraviti što boljeg bračnog partnera. U njima su djevojke pohađale satove šivanja, plesanja, kaligrafije, crtanja, moralnih lekcija i drugih vještina prikladnim njihovom društvenom statusu. Takve škole često su bile kritizirane zato što se ženama uskraćivalo učenje latinskog jezika i klasične književnosti, te su žene najčešće učile beskorisnim načinima popunjavanja slobodnog vremena umjesto učenja moralnih, spiritualnih i društveno važnih tema.¹⁴

U to doba postojala su dva mjesta na kojima su djevojke, većinom one iz višeg sloja, mogle steći obrazovanje. To su bili dvorovi i saloni. Obitelji koje su pripadale višem društvenom sloju često su dogovarale da njihove kćeri služe u kućanstvima viših slojeva

¹³ WEISNER-HANKS, *Women and gender*, 75-76

¹⁴ WEISNER-HANKS, *Women and gender*, 158.

ili, ako su i sami bili pripadnici visokih slojeva, na dvoru njihovih vladara, posebice ako su im kćeri bile inteligentne, fizički privlačne ili posjedovale neke talente kao što je talent u glazbi. Pošto su humanisti stvorili novi pojam „renesansnog vladara“ vladari tog doba su se poticali da podupiru i financiraju glazbenike, umjetnike, pisce i druge intelektualce, a dvorovi su postali središta intelektualnog okupljanja i djelovanja. Tako su djevojke koje su služile na dvoru često bile u doticaju s vodećim intelektualcima tog doba i tako širile svoja znanja i vještine. U prosvjetiteljsko doba se sve češće, pod utjecajem humanizma, javlja i pokroviteljstvo. Kao što je već spomenuto vladari i druge istaknute ličnosti tog doba poticale su se da ulažu u umjetnost i znanje, baš zato su aristokrati i aristokratkinje onoga doba postajali pokrovitelji raznim slikarima, piscima, skladateljima i intelektualcima. Posebnu ulogu kao pokrovitelji su imale žene. Plemkinje, vladarice pa čak i opatice zapošljavale su i financirale širok spektar ljudi, od arhitekata, umjetnika do filozofa, znanstvenika i intelektualaca. Pokroviteljke među vodećim ženama onoga doba su posebice tražile ženske spisateljice ili autori koji su na neki način pisali o problemima tadašnjih žena i ženskim pitanjima jer su njihovi pokrovitelji često sprečavali ili ublažavali kritiku njihovih djela.¹⁵ Pokroviteljstvo je bilo od iznimne bitnosti za svakog tko se želio baviti umjetnošću i znanošću u ranomodernoj Europi. Pokrovitelji su stoga imali značajan utjecaj na smjer kreativnosti i istraživanja. Vodeći saloni u Europi odigrali su značajnu ulogu u poticanju talenata različitih autora i istraživača i stjecanju publike za njihova djela. Mnoge aristokratkinje i bogate građanke mogle su utjecati na vodeće intelektualne i umjetničke talente svog doba djelujući kao pokroviteljke.¹⁶

Ranomoderno doba smatra se vremenom napretka u obrazovanju. Prema nekim autorima to je doba kada se obrazovanje u Europi transformiralo iz oralne kulture u pisanu kulturu. U to doba otvarale su se javne škole, sveučilišta, poticalo financiranje umjetnika, intelektualaca, pisaca. No kao što smo mogli zamijetiti u ovom poglavlju ta reforma obrazovanja se nije odnosila na žene u istoj mjeri kao i na muškarce. Odnosno, žene su najčešće bile vrlo limitirane i zakinite što se tiče obrazovanja, čak i žene na visokim društvenim položajima. Njihovo obrazovanje često se svelo na pripremu za brak i buduću ulogu majke. te učenje djevojke da bude što privlačnije mogućim udvaračima.¹⁷

¹⁵ WEISNER-HANKS, *Women and gender*, 163-169

¹⁶ HURL-EAMON, *Women's Roles*, 104

¹⁷ WEISNER-HANKS, *Women and gender*, 170

3.3 Žene i zakon

Pravne reforme 18. stoljeća imale su različit utjecaj na europske žene. Neke su žene počele uživati priliku da govore u svoje ime u sudnici, pravo koje nikada prije nisu imale. Reforme koje nude veću državnu pomoć u otkrivanju i procesuiranju zločina pomogle su ženskim žrtvama pokretati pritužbe, za razliku od prijašnjih vremena kada su najčešće mogle šutjeti ili tražiti izvan pravna rješenja. Mučenja i nasilna pogubljenja su se drastično smanjila, te su bila prilagođena kaznenopravnom sustavu reformiranom na temelju “razuma”. To je, u kombinaciji s činjenicom da su se ljudi i društvo osjećali manje ugroženima demonskom magijom, od koje se u prethodnim stoljećima strahovalo, bilo je od posebne koristi onim ženama koje su se u ranijim stoljećima mogle suočiti s optužbama za vješticearenje. Nadalje ženama koje su bile u iskušenju da izvrše pobačaj koristile su prosvjetiteljske demografske reforme koje su nudile bolje alternative za zbrinjavanje vanbračne ili neželjene djece. Međutim, nisu sve prosvjetiteljske pravne reforme bile u skladu sa ženskim interesima. Mnogo reforma je dodatno ojačalo formalno podređivanje žena muževima i očevima. Prijestupnice su manje mogle izbjegavati dugotrajne zatvorske kazne plaćanjem novčanih kazni i osjetile su teret oštrijeg zakonodavstva protiv imovinskog kriminala. Mnoge žrtve silovanja i dalje su posramljivane i optuživane od strane društva i suda, te im se u većini slučajeva nije sudski pomagalo.¹⁸

Kao i u prethodnim stoljećima, velik je dio ženskog pravnog identiteta u Europi 18. stoljeća bio povezan s njihovim bračnim statusom. Mnogi građanskopravni sudovi odbili su smatrati udate žene osobama odvojenim od supružnika. Engleski opće pravni princip “prekrivanja”, odnosno „coverture“ i francuski pojam “feme couvert” čvrsto su smjestili žene i njihovu imovinu pod kontrolu njihovih muževa. Prema tom pravnom principu prije udaje žena je mogla slobodno izvršavati oporuke, sklapati ugovore, tužiti se ili biti tužena u svoje ime te prodati ili pokloniti svoju nekretninu ili osobnu imovinu kako je željela. Jednom kad se udala, njezino pravno postojanje kao pojedinca obustavljeno je pod “bračnim jedinstvom”, što je zapravo bila pravna fikcija u kojoj su muž i žena smatrani jedinstvenim entitetom: mužem. Suprug je imao gotovo isključivu moć i odgovornost i rijetko se morao savjetovati sa suprugom kako bi donosio odluke o imovinskim stvarima. “Coverture” je onemogućio ženi da nekoga tuži ili da bude optužena u svoje ime ili da

¹⁸ HURL-EAMON, *Women's Roles*, 65.

izvrši oporuku bez pristanka supruga i, osim ako nije donesena neka posebna odredba koja razdvaja imovinu žene od muža, ženi je u potpunosti bila oduzeta kontrola nad imovinom.¹⁹ Postojali su i načini zaobilaženja “coverture”, a ta su se odstupanja prakticirala sve više i više u 18. stoljeću. Na primjer, obitelji su mogle legalno nagoditi imovinu Engleskinje prije njezinog braka, ili je supruga mogla poslovati u svoje ime pod statusom “Femme sole trader”. Ženama je također bilo dopušteno zadržati upravljanje svojom imovinom ako su uspjele dokazati da njihovi muževi loše raspolažu imovinom, odnosno troše je na stvari kao što su kockanje, piće ili loša ulaganja.²⁰ I francuske supruge uživale su mogućnost vođenja vlastitih poduzeća sa zakonskom oznakom „marchande publique“. U Poljskoj je Magdeburški zakon štitio miraz, tako da muževi nisu mogli koristiti miraz za otplatu dugova, a udovice su imale ekskluzivan pristup tim sredstvima nakon smrti svojih muževa. No te su prednosti uživale samo bogatije žene jer je siromašnijim ženama nedostajao novac za ostvarivanje takvih mogućnosti kroz pravni sustav. U očima mnogih europskih građanskih sudova, žene, udate, udovice ili slobodne, i dalje nisu imale pravni identitet.²¹ Nakon što je pariški parlament 1731. godine donio “Ordonnance des donations” ojačala je pravna nadmoć muškaraca nad ženama koja je opstala tijekom cijelog ranomodernog doba, a i 19. stoljeća.²²

3.4 Žene i rad

Iako je u Europi rad žena doživio značajne promjene u 18. stoljeću, mnoga njegova temeljna obilježja ostala su ista. Žene su i dalje primale niže plaće nego muškarci za obavljanje istih poslova te su radile na podređenim položajima. Era prosvjetiteljstva sa sobom je donijela eksploziju stanovništva, koja je dovela do pokretanja ratova, gladi i poljoprivrednih reformi koje su nanijele značajne poteškoće europskim radnicima. Kad su im se otvorile nove industrijske mogućnosti, često su ih progutali sve više protekcionistički cehovi kojima su dominirali muškarci. Suočili su se s tim poteškoćama kao i uvijek, pronalazeći nove mogućnosti u sektorima kao što su kućanske usluge i šivanje.²³ Na radni položaj žena utjecala je njihova dob, spol, klasa ali i biološki i društveni događaji kao što su udaja, majčinstvo i udovištvo. Žene su tijekom života

¹⁹ The Editors of Encyclopedia, “Coverture” (<https://www.britannica.com/topic/coverture>, zadnji put mijenjano 8. listopada 2007.)

²⁰ WEISNER-HANKS, „Women“, 234

²¹ HURL-EAMON, *Women's Roles*, 66-67

²² WEISNER-HANKS, „Women“, 235

²³ HURL-EAMON, *Women's Roles*, 25

najčešće mijenjale više poslova li obavljale više poslova odjednom tako da njihova identifikacija s određenim zanimanjem nije postojala.²⁴ Žene često nisu imale mogućnosti specijalizacije i šegrtovanja, a čak i kad jesu one se nisu povezivale sa zanimanjem koje su obavljale kao muškarci. Zbog profesionalizacije mnogih zanimanja u ranomoderno doba položaj žena se dodatno otežao jer je za obavljanje određenog posla osoba morala pohađati točno određen broj obuke kako bi mogla dobiti licencu i titulu. Ta obuka se najčešće provodila na fakultetima i sveučilištima koje žene tog doba najčešće nisu mogle pohađati.²⁵

Bogatije žene koje su mogle priuštiti sluškinje koje su obavljale kućanske poslove ipak nisu besposličarile. One su često bile zadužene za razne kućanske projekte. Plele su, krpale, kuhale i pažljivo održavale kućni budžet i obavljale kupovinu svega potrebnog za kućanstvo. Žene su smatrale da je kupovina jedan od njihovih obaveznih kućanskih poslova te su na taj način zapravo postale pokretači konzumerizma u 18. stoljeću. Diljem Europe počele su se otvarati nove trgovine koje su često vodile žene ili su zapošljavane ženske pomoćnice.²⁶ U to doba raste i prisutnost žena kao poslužilaca hrane i pića u gostionicama i konobama koja je bila je logično proširenje njihove uloge kao domaćica. Postoje zapisi u cijeloj Europi koji svjedoče o ženskoj istaknutosti u tim obrtima. Mnoge su se Europljanke bavile takvim zanatima, proizvodile su i prodavale medovinu, pivo jabukovaču i iznajmljivanje soba za smještaj u kojima su najčešće bili smješteni siromašniji ljudi koji nisu mogli priuštiti neke luksuznije gostionice.²⁷ Broj žena u takvim poslovima je sve više rastao u 18. stoljeću zbog sve većeg priljeva ljudi u gradove. Već 1571. u francuskoj općini Nantes više od jedne trećine konobara i gostioničara bile su žene.²⁸

Mnogo žena je još uvijek radilo u poljoprivredi ali je ovo doba donijelo nove promjene i poljoprivredne reforme koje su se posebice negativno odrazile na ženske radnike. Zbog tih reforma naglo se smanjio broj radnika potreban za obradu zemlje, te su radnici bili suočeni s otkazima. Najčešće su bez posla ostajale upravo žene, jer su se muškarci smatrali sposobnijima. Kada su uspjele pronaći posao u poljoprivredi žene su najčešće sudjelovale u žetvama, branju povrća, voća, hmelja i slično. Žene su obavljale i teže

²⁴WEISNER-HANKS, „*Women*“, 235

²⁵ WEISNER-HANKS, *Women and gender*, 103

²⁶ HURL-EAMON, *Women's Roles*, 25

²⁷ WEISNER-HANKS, „*Women*“, 237

²⁸ HURL-EAMON, *Women's Roles*, 25-28

fizičke poslove te ih se u tome nije nimalo štedjelo. U periodima između poljoprivrednih poslova mnogi su obavljali zanatske poslove u obližnjim gradovima.²⁹ Iz propisa o plaćama možemo iščitati kako su žene koje su radile kao nadničari u poljoprivredi bile duplo manje plaćene za obavljanje istih poslova u usporedbi s muškarcima, te su dobivale manje obroka koji su češće bili lošije kvalitete.³⁰

Do 18. stoljeća u potpunosti se razvila i industrija pamuka. U tu industriju spadala je proizvodnja mnogih dobara poput izrada čipke, gumba i rukavica, kao i pletenje slame, te proizvodnja lana, pamuka, svile i vune. Većinu radnika ove industrije činile su upravo žene koje su najčešće radile kao predilice vune, lana i pamuka. Iskorištavanje europskih predilica predstavlja još jedan primjer opsega patrijarhalne kontrole u ranomodernom društvu. Tako su naprimjer predilice iz Württemburga po zakonu morale prodavati svoju vunu cehovima njemačkih tkalaca, unatoč postojanju stranih kupaca koji su nudili mnogo bolje cijene. U 18. stoljeće također su vidljive inovacije u tehnologiji koje su dovele do smanjenja ručnog pređenja, pletenja i tkanja. Iako su se neke žene zaposlile u novim tvornicama koje su počele nicati, većina fizičkih radnica nastavila je proizvoditi tekstil za sve manje plaće. Mnoge su Europljanke pronašle nove mogućnosti u šivaćim zanatima zbog povećanog konzumerizma u 18. stoljeću. Sa sve većim brojem žena srednje klase koje su su mogle priuštiti da nose bogato ukrašene šešire, rukavice, steznike i slično, za izradu je bio potreban velik broj krojačica i drugih vještih šivačica. Iako su muški krojači čvrsto držali svoj monopol nad trgovinom muškim kaputima, jaknama i jahačkom opremom, dio trgovine ženskim ribljima ustupili su svojim kolegicama koje su za to bile mnogo gore plaćene.³¹

U gradovima je većina žena radilo kao služavke. Djevojke su u toj službi mogle početi raditi već sa sedam ili osam godina, te su često putovale sa sela kako bi obavljale taj posao.³² No to zanimanje se u 18. stoljeću znatno mijenja. Umjesto ranijih patrijarhalnih dogovora, gdje bi sluškinja živjela uz svoje poslodavce kao dio obitelji, do tog je razdoblja bila odvojena od njih. Spavala je daleko iznad njihovih odaja u krevetu ispod strehe, pripremala im je obroke u podrumu znatno ispod njih i obavljala ostale kućanske poslove na stražnjem stubištu kako bi što manje zadirala u kućnu privatnost svog

²⁹ HURL-EAMON, *Women's Roles*, 29

³⁰ WEISNER-HANKS, „*Women*“, 236

³¹ HURL-EAMON, *Women's Roles*, 29-38

³² WEISNER-HANKS, „*Women*“, 236

građanskog gospodara . Kao samo još jedan plaćeni radnik, sluga je doživio pad statusa, što je zauzvrat učinilo da se ovo zanimanje sve više povezuje sa ženama. Sluškinje su bile jeftinije, pa su mnogi poslovi koje su prije obavljali muškarci, poput kuhanja, postali feminizirani. Postojala je i ogromna razlika između plaće muških i ženskih služavka. Primjerice, u kućanstvu engleskog grofa Ilchestera, kućni je upravitelj 1780-ih plaćao godišnju plaću od 100 funti, dok je glavna domaćica, primala samo 20 funti. Zbog toga se gospodarima kuće mnogo više isplatilo zapošljavati ženske služavke nego muškarce. Iako su njihove plaće bile vrlo male, služavke su zarađivale i živjele bolje nego mnoge tadašnje zaposlene žene, prvenstveno zbog toga što su uz plaću imale i smještaj te obroke. Zbog toga je to postalo najprivlačnije zanimanje za žene iz nižeg staleža.³³

18. stoljeće je doba kada sve popularnije i češće postaje zanimanje guvernante. Kako se u to vrijeme sve više počela isticati važnost kvalitetnog obrazovanja i dječaka i djevojčica sve više obitelji odlučilo se zaposliti guvernantu. Najčešće su ih zapošljavali aristokrati ili drugi visoki slojevi. Same guvernante su najčešće dolazile iz obitelji srednjih slojeva koje su se zbog nekih prilika našle u teškoj ekonomskoj situaciji. Kroz posao guvernante one su mogle zarađivati a opet zadržati barem dio dostojanstvenosti i ugleda.³⁴

5. Borba za prava žena

Iako je prosvjetiteljstvo bilo razdoblje u kojem se sve više progovaralo o društvenoj nejednakosti, nužnosti društvene reforme te sve većem, naglasku na individualizmu i razumu, u početku su se filozofi prosvjetiteljstva usredotočili na nejednakosti društvene klase i kaste, isključujući spol. Francuski filozof Jean-Jacques Rousseau, na primjer, žene je prikazivao kao blesava i neozbiljna bića, rođena da budu podređena muškarcima. Uz to, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, koja je definirala francusko državljanstvo nakon revolucije 1789. godine, nije ukazala na pravni status žena. Ženske intelektualke iz prosvjetiteljstva brzo su ukazale na ovaj nedostatak inkluzivnosti i ograničen opseg reformističke retorike. Žene su počele zahtijevati da se nova reformistička retorika o slobodi, jednakosti i prirodnim pravima primijeni i odnosi

³³ HURL-EAMON, Women's Roles, 32-33

³⁴ HURL-EAMON, Women's Roles, 66-67

na oba spola., a ne samo muškarce.³⁵ Kako su filozofi tog doba vjerovali da biste morali biti u stanju koristiti svoju inteligenciju za obnovu svog društva. Prosvjetiteljski mislioci visoko su cijenili znanje, pa je ideja o jednakosti žena i muškaraca, posebno u pogledu obrazovanja postala najvažnije pitanje za žene tog doba.³⁶

5.1. Engleska

Jedna od najznačajnijih engleskih, ali i svjetskih borkinja za prava žena je Mary Wollstonecraft. Mary Wollstonecraft bila je engleska spisateljica i strastvena zagovornica obrazovne i socijalne jednakosti žena. Pozvala je na poboljšanje ženskog statusa kroz političke promjene poput radikalne reforme nacionalnih obrazovnih sustava. Takva bi promjena, zaključila je, koristila čitavom društvu. Rođena je 27. travnja 1759 Londonu.³⁷ Njezin djed po ocu bio je uspješan majstor tkalac koji je ostavio pozamašno naslijeđe, ali njezin otac Edward John loše je upravljao svojim dijelom nasljedstva. Zbog lošeg financijskog ulaganja obitelj je izgubila većinu novca i doživjela financijski i socijalni pad.³⁸ Uznemirena postupcima svog oca i majčinom smrću 1780. godine, Wollstonecraft je krenula sama zarađivati za život. 1784. godine Mary, njezina sestra Eliza i njezina najbolja prijateljica Fanny osnovale su školu u Newington Greenu. Iz svojih predavačkih iskustava Wollstonecraft je napisala svoju prvu brošuru "Thoughts on the Education of Daughters" (1787). Kad je njezina prijateljica Fanny umrla 1785. godine, Wollstonecraft je zauzela položaj guvernante obitelji Kingsborough u Irskoj. Provodeći tamo svoje vrijeme ustanovila je da nije pogodna za poslove domaćinstvu. Tri godine kasnije, vratila se u London i postala prevoditeljica i savjetnica Josepha Johnsona, zapaženog izdavača radikalnih tekstova. Kad je Johnson pokrenuo Analytical Review 1788. godine, Mary je postala redoviti suradnik. U roku od četiri godine objavila je svoje najpoznatije djelo "Vindication of the Rights of Woman" (1792). To je jedno od najznačajnijih feminističkih djela ikad napisanih. Objavljeno 1792. godine, Wollstonecraft u djelu tvrdi da je obrazovni sustav njezinog vremena namjerno učio žene da budu neozbiljne i nesposobne.

³⁵ Elinor BURKETT, Laura BRUNELL, "Feminism" (<https://www.britannica.com/topic/feminism>, zadnji put mijenjano 24. ožujka 2021.)

³⁶ CATTUNAR Barbara, "Gender Oppression in the Enlightenment era" (<http://www.hsnsw.asn.au/articles/WomenOfTheEnlightenment.pdf>, zadnji put mijenjano 13. srpnja 2014.)

³⁷ The Editors of Encyclopedia, "Mary Wollstonecraft", (<https://www.britannica.com/biography/Mary-Wollstonecraft>, zadnji put mijenjano 23. travnja 2021.)

³⁸ Sylvana TOMASELLI, "Mary Wollstonecraft", (<https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=wollstonecraft>, zadnji put mijenjano 3. prosinca 2020.)

Tvrdila je da će obrazovni sustav koji omogućava djevojčicama iste prednosti kao i dječacima rezultirati ženama koje će biti ne samo izuzetne supruge i majke već i sposobne radnice u mnogim profesijama. Druge rane feministkinje dale su slične molbe za poboljšanje obrazovanja za žene, ali rad Mary Wollstonecraft bio je jedinstven po tome što je sugerirao da će se poboljšanje ženskog statusa postići političkim promjenama poput radikalne reforme nacionalnih obrazovnih sustava. Takva bi promjena, zaključila je, koristila čitavom društvu, ne isključivo ženama. Objavljivanje *Vindicationa* izazvalo je znatne kontroverze, ali nije uspjelo provesti nikakve neposredne reforme. Međutim, od četrdesetih godina 19. stoljeća, članice započetog američkog i europskog ženskog pokreta uskrsnule su neka načela knjige. To je posebno utjecalo na američke pionirke ženskih prava poput Elizabeth Cady Stanton i Margaret Fuller. 1792. Značajno je i njeno djelo *Vindication of the Rights of Men*, to je politički pamflet u kojem Wollstonecraft napada aristokraciju te brani republikanizam, a napisala ga je potaknuta pamfletom Edmunda Burkea u kojem on brani konstitucionalnu monarhiju, aristokraciju i Englesku Crkvu. Wollstonecraft je napustila Englesku kako bi promatrala Francusku revoluciju u Parizu, gdje je živjela s Amerikancem, kapetanom Gilbertom Imlayem. U proljeće 1794. rodila je kćer Fanny. Dok je njegovala svog prvorođenca, Wollstonecraft je napisala konzervativnu kritiku Francuske revolucije u djelu "An Historical and Moral View of the French Revolution". Wollstonecraft se uskoro vratila u London kako bi ponovo radila za Johnsona i pridružila se utjecajnoj radikalnoj skupini koja se okupljala u njegovom domu i uključivala Williama Godwina, Thomas Painea, Thomas Holcrofta, Williama Blakea i, nakon 1793., Williama Wordswortha. 1796. započela je vezu s Godwinom, a 29. ožujka 1797., se udala. Brak je bio sretan, ali kratak; Mary je umrla 11 dana nakon rođenja svoje druge kćeri, Mary Wollstonecraft Shelley. Posthumno je objavljeno i njeno značajno djelo "Maria the Wrongs of Woman" koji se smatra njenim najradikalnijim djelom. To je roman čija se radnja vrti oko priče o ženi koju je muž zatvorio u ludnicu. Fokusira se na društvene, a ne na pojedinačne "ženske nepravde" i kritizira ono što je Wollstonecraft smatrala patrijarhalnom institucijom braka u Britaniji 18. stoljeća i pravni sustav koji ga je štitio.

Iako je Mary Wollstonecraft zasigurno najpoznatija i najznačajnija engleska profeministica, ipak ne nosi titulu prve profeministice. Tu titulu nosi engleska filozofkinja Mary Astell rođena 1666 godine. Najpoznatija je po proznim djelima "A

Serious Proposal to the Ladies” (Part 1, 1694; Part 2, 1697) and “Some Reflections upon Marriage” (1700).³⁹ U njima ističe da bi se žene trebale obrazovati u duhovnom okruženju, daleko od društva samo s drugim ženama. Smatrala je da je svijet toliko korumpiran zbog toga što je pod muškom dominacijom te da bi žene trebale steći obrazovanje bez muškog utjecaja. Iako je u svom prvom prijedlogu predložila stvaranje ženske škole, nikada za života nije vidjela njezino stvaranje Također je poznato njezino djelo “Reflections”. U tom djelu Astell daje pažljivu analizu najčešćih uzroka bračnog nezadovoljstva u njezino vrijeme. Da bi se izbjeglo takvo nezadovoljstvo, sugerira ona, žene bi se trebale temeljito obrazovati kako bi pametno odabrale muževe - ili se uopće ne bi trebale udavati.

5.2. Francuska

Ovo je doba bilo razdoblje velikih društvenih i političkih promjena i reforma koje su zahvatile francusko društvo. Deklaracijom o pravim čovjeka i građanina prihvaćenom 1789. prihvaćeno je načelo da su svi ljudi rođeni slobodni te da svim ljudima pripadaju jednaka prava, među ta prava su spadala prava na slobodu, privatno vlasništvo, nepovredivost osobe i otpor ugnjetavanju, također su prema deklaraciji svi ljudi jednaki pred zakonom, te su posjedovali slobodu govora, religije i mnoga druga prava.⁴⁰ No ta deklaracija koja je definirala francusko državljanstvo nakon revolucije 1789. godine, uopće se nije bavila ni definirala pravni status žena. To je bilo glavno pitanje kojim se bavila francuska društvena reformatorica i spisateljica Olympe De Gauges. Rođena je kao Marie Gouze 1747. u Mauntbaunu u Francuskoj . Marie se Udala sa 16 godina, ali brak je bio kratkotrajan. Kad joj je muž umro, Marie je promijenila ime u Olympe de Gouges, preselila se u Pariz i zavjetovala da se više nikada neće udati. Tada se aktivirala u političkim krugovima i bavila socijalnim pitanjima koja su se kretala od poboljšanja cesta do razvoda, rodilišta, abolicionizma i prava siročadi i neudatih majki, te je napisala brojna djela u obranu svojih ideja. Među njezinim dramama bila je i “L’Esclavage des noirs” (“Ropstvo crnaca”), koja se izvodila u Théâtre-Français. 1791. godine, u žaru Francuske revolucije, objavila je brošuru “Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne”

³⁹ Jacqueline BROAD, „Mary Astell“, (<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195399301/obo-9780195399301-0205.xml>, zadnji put mijenjano 28. ožujka 2018.

⁴⁰ The Editors of Encyclopedia, „Declaration of the Rights of Man and of the Citizen“, (<https://www.britannica.com/topic/Declaration-of-the-Rights-of-Man-and-of-the-Citizen>, zadnji put mijenjano 8. svibnja 2020.)

(“Deklaracija o pravima žene i građanke”) kao odgovor na Deklaraciju o pravima Čovjeka i [muškog] građanina (“Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen”), koju je dvije godine ranije usvojila Nacionalna skupština. U brošuri je ustvrdila ne samo da žene imaju ista prava kao i muškarci, već i da bi se s djecom rođenom izvan braka trebalo postupati pošteno kao s “legitimnom” djecom u pitanjima nasljeđivanja. Pristala je uz umjerene žirodince, te je 1793. nakon njihova pada uhićena i pogubljena giljotinom.

4.3 Saloni, debatna društva i *Bluestocking Society*

Sredinom 17. stoljeća žene u Parizu počele su okupljati muškarce i žene na tjednim formalnim, ili neformalnim, diskusijama koje su najčešće održavale u svojim kućama. Organizatorica okupljanja, nazivana “salonnier” birala je temu o kojoj će se pričati na okupljanju, birala goste te hoće li se održavati neke dodatne aktivnosti, poput pjevanja, čitanja poezije ili održavanja dramskih predstava. Prvim pravim salonom smatra se salon Madame Rambouillet.⁴¹ Madame de Rambouillet smatra se jednom od najutjecajnijih žena 17. stoljeća zbog njezinog snažnog utjecaja na razvoj francuske literature u prvoj polovici 17. stoljeća. Ona je otvorila Hôtel de Rambouillet, salon posvećen literaturi i kulturnom razgovoru u kojem su se plemići i pismeni ljudi mogli ravnopravno družiti i izmjenjivati mišljenja. Iznimna homogenost francuske klasične književnosti može se pripisati utjecaju njezinog salona i utjecaja njezinih imitatora. Tipični gosti njezinog salona bili su, između ostalih, Corneille, La Rochefoucauld, Mme de Sévigné, Mme de La Fayette i François de Malherbe i drugi.⁴² Uskoro su mnoge druge žene slijedile njen primjer. Većina žena koje su vodile salone su bile pripadnice visokog staleža, te su ljudi koji su zalazili u salone većinom bili pripadnici nove i stare elite, te su ravnopravni položaj imali muškarci i žene. Duženja su se najčešće sastojala od diskusija i razgovora, a ne držanja govora ili predavanja. Žene koje su dolazile u salone ili ih vodile su u većini slučajeva pohađale samostanske škole gdje ih se učilo moralu i poniznostima ne nekom konkretnom znanju. Žene su bile svjesne manjkavosti njihova obrazovanja te su im zbog toga saloni bili savršeno mjesto za stjecanje znanja. Žene su se vrlo dobro pripremale za ta tjedna okupljanja, čitale su, istraživale o tome o kojoj će se pričati, te

⁴¹ WEISNER-HANKS, *Women and gender*, 165

⁴² The Editors of Encyclopaedia. “Catherine de Vivonne, marquise de Rambouillet” (<https://www.britannica.com/biography/Catherine-de-Vivonne-marquise-de-Rambouillet> , zadnji put mijenjano 1. siječnja 2021.)

vježbale konverzacijske vještine.⁴³ Salon je bio neformalno obrazovanje za žene, gdje su mogle razmjenjivati ideje, primati i kritizirati, čitati vlastita djela i čuti djela i ideje drugih intelektualaca. Mnoge ambiciozne žene koristile su salon da bi nastavile jedan oblik visokog obrazovanja.⁴⁴ Biti domaćica salona je postalo svojevrsno zanimanje za žene, iako od njega nisu imale novčane zarade. Godinama su se učile su se kako voditi salon starijih žena. Te žene su također učile svoje kćeri kako voditi salon te su se trudile da im kćeri steknu što bolje obrazovanje. Saloni su zapravo bili dio onoga što se naziva "javna sfera". Pod tom pojmom podrazumijevamo društvene i kulturne institucije koje su nastale u 17. i 18. stoljeću zbog želje za razmjenom ideja i informacija. Javna sfera se sastojala od raznih znanstvenih i književnih društva, klubova, loža, kavana i slično. Nove filozofske i političke ideje povezane sa prosvjetiteljstvom širile su se i stvarale baš u tim institucijama, uključujući i salone.⁴⁵ Saloni iz 18. stoljeća omogućili su ženama da igraju pozitivnu ulogu u javnoj sferi. Saloni su pružali jedinstveno mjesto na kojem su se mogle čuti ženske ideje. Žene su, osim što su na akademskoj razini razgovarale s muškarcima, imale moć utjecaja na teme koje su proučavali glavni filozofi. Komunikacija među klasama koju su njegovali saloni također je omogućavala društvenim skupinama, koje nikada prije nisu komunicirale, da dijele ideje. Doprinos žena razvoju intelektualnih i znanstvenih ideja kroz ulogu domaćina salona označio je kulturni pomak u načinu na koji žene trebaju biti prihvaćene i uključene u društvo. Iako još uvijek ograničavajući, saloni su stvorili put za ženska prava i žensko vodstvo u umjetnosti i znanosti.

Kao što je već spomenuto u to vrijeme pojavljuju se brojna književna društva. U Britaniji se tako krajem 17. stoljeća pojavljuje britansko književno društvo pod nazivom "Bluestocking society". Bluestockingu je zapravo pripadala bilo koja dama koja je sredinom 18. stoljeća u Engleskoj vodila "razgovore" na koje je pozivala pismene ljude i pripadnike aristokracije s književnim interesima. Cilj je bio zamijeniti društvene večeri provedene najčešće u opijanju i kartanju nečim intelektualnijim. Začetnice društva bile su Elizabeth Montagu i Elisabeth Vesey. Montagu je u to vrijeme bila jedna od najbogatijih engleskinja te je svoju kuću u londonskom Mayfairu pretvorila u središtem intelektualne elite, redovito zabavljajući prosvjetitelje kao što su Lord Lyttelton, Horace

⁴³ WEISNER-HANKS, *Women and gender*, 165-166

⁴⁴ Evelyn, BODEK-GORDON, *Salonieres and Bluestockings: Educated Obsolescence and Germanating Feminism*. vol 3., Feminist studies, inc., 1976, 186

⁴⁵ WEISNER-HANKS, *Women and gender*, 166

Walpole, Samuel Johnson i Sir Joshua Reynolds.⁴⁶ Bluestocking Society nije imao formalnosti ili članarine za članstvo, ali se provodio od malih do velikih skupova na kojima je bilo zabranjeno razgovarati o politici, već je glavna rasprava bila o književnosti i umjetnosti. Na te večeri dolazile su prvenstveno učene žene sa željom za intelektualnim diskusijama, kao i muškarci koji su bili pozvani. Naziv Bluestocking se kasnije upotrebljavao kao pogrdan naziv za učenu ženu ili ženu željnu znanja.

Debatne kuće također su postale bitno mjesto širenja ideja i intelektualnih rasprava. London je imao najveći broj debatnih kuća tijekom razdoblja prosvjetiteljstva. Iako su u početku bile rezervirane samo za muškarce, razvile su se u organizacije mješovitog spola, a bilo je i sastanaka isključivo za žene. Debatna društva unajmila bi dvoranu, naplatila mali ulaz i omogućila javnosti da raspravlja o temama dana: Ono što ih je učinilo drugačijima bilo je to što su žene bile pozvane da sudjeluju u njihovim raspravama i tretirane su kao jednake.⁴⁷

6. Muški glas u borbi za prava žena

Iako su neki filozofi podržavali emancipaciju žena, neki od najvećih mislilaca prosvjetiteljstva, braneći demokratska načela jednakosti, vjerovali su da se ti principi trebaju primjenjivati samo na njihov spol i vlastitu rasu. Ideja prosvijetljenog razuma isključila je žene zbog onoga što su mnogi vidjeli kao njihove urođene ženske karakteristike, koje su smatrane inferiornima, slabima i dječjima.⁴⁸

Jedan od neutjecajnih filozofa John Locke smatrao je da je um prazna ploča ili tabula rasa. Tvrdio je da smo rođeni bez urođenih ideja, te da svo znanje i iskustva stječemo tijekom života. Djelovao je prilično egalitarno u pogledu obrazovanja dječaka i djevojčica. A ideja da je muškarac superiorniji od žena smatrao je idejom koju su izmislili muškarci i stoga je bila reverzibilna. No ipak je smatrao da je podređenost bila očito sudbina većine žena njegova doba,. Smatrao je da bi žene trebale biti ravnopravne s

⁴⁶ The Editors of Encyclopedia, "Elizabeth Montagu", (<https://www.britannica.com/biography/Elizabeth-Montagu> , zadnji put mijenjano 28. rujna 2020.)

⁴⁷ CATTUNAR Barbara, "Gender Oppression in the Enlightenment era" (<http://www.hsnsw.asn.au/articles/WomenOfTheEnlightenment.pdf> , zadnji put mijenjano 13. srpnja 2014.)

⁴⁸ CATTUNAR Barbara, "Gender Oppression in the Enlightenment era" (<http://www.hsnsw.asn.au/articles/WomenOfTheEnlightenment.pdf> , zadnji put mijenjano 13. srpnja 2014.)

muškarcima u braku, i tvrdio je: “Biblijski Adam nije imao privatnu vlast nad svijetom, već ju je dijelio s Evom.”⁴⁹

Filozofi poput Thomas Hobbesa i Jeremyja Benthama zagovarali su jednaka prava žena. Hobbes je napao teoriju prirodne superiornosti muškaraca nad ženama, tvrdeći da za nju nema racionalnog opravdanja. Bentham je govorio o potpunoj ravnopravnosti među spolovima, uključujući pravo glasa i sudjelovanja u vlasti, te se usprotivio izrazito različitim spolnim moralnim standardima za žene i muškarce.⁵⁰

U Francuskoj je Markiz de Condorcet bio jedan od vodećih muških glasova za političku ravnopravnost žena. Njegova supruga Sophie de Condorcet pokrenula je poznati salon, s ciljem jednakih političkih zakonska prava za žene i smatra se da je utjecao na njega u ovom pitanju. Condorcet je bio član pariške općinske skupštine. U srpnju 1790. napisao je “O dodjeli građanskih prava ženama”. Tvrdio je da su žene jednako sposobne stjecati i analizirati pojmove kao i muškarci te da stoga imaju pravo na jednaka prava. Citirao je, među ostalima, kraljicu Elizabetu, rusku carica Katarinu i austrijsku kraljicu Mariju Tereziju kao žene iznimnog intelekta, sposobne za filozofiju, književnost i znanosti.

Iako je bilo mnogih muškaraca koji su se zalagali i borili za bolji položaj i prava žena svog doba, bilo je i onih koji su se toj borbi protivili. Jedan od najpoznatijih je filozof Jean Jacques Rousseau. On je smatrao da je prirodno da žene slušaju muškarce i da su im podčinjene. Iako je Rousseau u salonima poznavao i razgovarao s vrlo inteligentnim ženama, bio je očito mizogičan. U svojoj knjizi Emile tako piše da muškarci i žene nisu jednaki, uloga je muškarca biti aktivan i jak, a žene biti pasivna i slaba, te da je žena je namijenjena ugađanju muškarcu a njihovo obrazovanje mora biti u potpunosti usmjereno da im pruži zadovoljstvo i da im bude od koristi.⁵¹ Rousseau je smatrao da se obrazovanje treba temeljiti na podržavanju i istraživanju prirodnih sposobnosti osobe. Stoga, budući

⁴⁹ CATTUNAR Barbara, “Gender Oppression in the Enlightenment era” (<http://www.hsnsw.asn.au/articles/WomenOfTheEnlightenment.pdf>), zadnji put mijenjano 13. srpnja 2014.)

⁵⁰ CATTUNAR Barbara, “Gender Oppression in the Enlightenment era” (<http://www.hsnsw.asn.au/articles/WomenOfTheEnlightenment.pdf>), zadnji put mijenjano 13. srpnja 2014.)

⁵¹ CATTUNAR Barbara, “Gender Oppression in the Enlightenment era” (<http://www.hsnsw.asn.au/articles/WomenOfTheEnlightenment.pdf>), zadnji put mijenjano 13. srpnja 2014.)

da su žene prirodno odgovorne za brigu i njegovanje, njihovo obrazovanje treba pružiti u skladu s poboljšanjem tih prirodnih sposobnosti.⁵²

7. Zaključak

Iako je prosvjetiteljstvo donijelo brojne društvene i socijalne reforme i promjene, te reforme često su se odnosile isključivo na muškarce. Na žene prosvjetiteljskog doba i dalje se gledalo kao na inferiorna bića koja trebaju biti podređena volji muškaraca. Glavna zadaća žene kao majke, supruge i domaćice u ovom je dobu dodatno ojačala potaknuta novim demografskim reformama i redefinicijom ženske seksualnosti. Iako je prosvjetiteljstvo smatrano kao doba razuma, te su glavni filozofi prosvjetiteljstva isticali važnost kvalitetnog obrazovanja, ženama i dalje nisu imale pristup obrazovnim institucijama u kojima bi stekle jednako obrazovanje kao i muškarci već se njihovo obrazovanje u većini slučajeva svelo na pripreme za brak i majčinstvo. Ženski pravni identitet također nije bio riješen te je velik dio ženskog pravnog identiteta u Europi 18. stoljeća bio povezan s njihovim bračnim statusom. Mnoge intelektualke prosvjetiteljskog doba primijetile su ovaj nedostatak inkluzivnosti društvenih reforma te su počele zahtijevati da se nova reformistička retorika o slobodi, jednakosti i prirodnim pravima primijeni i odnosi na oba spola., a ne samo muškarce. Glavno pitanje kojim su se bavile te „protofeministice“ bilo je obrazovanje žena. Zahtijevale su jednake mogućnosti za žene i muškarce jer su smatrale da će takva obrazovna reforma koristiti čitavom društvu. Njihovi zahtjevi nisu urodili plodom za vrijeme njihova života, te su često te žene bile na meti krika i osuda ostatka društva, a njihove ideje i zahtijevanja smatrala su se radikalnim. Glavna mjesta na kojima su žene mogle iznositi svoje ideje, stajališta te širiti svoje vidike postali su saloni, te književna i debatna društva. Osim što su žene bile česti gosti takvih okupljanja, one su ih najčešće i vodile te birale teme o kojima će se voditi diskusija. Usprkos trudu tih ranih feministica za društvenom jednakosti i boljim položajem žena u društvu, položaj žena se nije u prosvjetiteljskom dobu znatno promijenio, no uspjele su postaviti temelj za daljnju borbu za prava žena. Baš zbog nedostatak inkluzivnosti

⁵² Clifford, OWUSU-GYAMFI, *Who Won the Debate in Women Education? Rousseau or Wollstonecraft*, Vol. 7, No. 3, *Journal of Education and Practice*, 2016. 191. str.

prosvjetiteljske reformističke retorike postavlja se pitanje je li prosvjetiteljstvo zapravo bilo „napredno“ razdoblje i pokret kakvim ga se najčešće smatra.

8. Literatura

1. BODEK GORDON, Evelyn, *Salonieres and Bluestockings: Educated Obsolescence and Germanating Feminism*. vol 3., Feminist studies, inc., 1976, 185-186.
2. BROAD Jacqueline, „Mary Astell“, (<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195399301/obo-9780195399301-0205.xml> , zadnji put mijenjano 28. ožujka 2018.
3. BURKETT Elinor, BRUNELL Laura, „Feminism“ (<https://www.britannica.com/topic/feminism> , zadnji put mijenjano 24. ožujka 2021.)
4. CATTUNAR Barbara, „Gender Oppression in the Enlightenment era“ (<http://www.hsnsw.asn.au/articles/WomenOfTheEnlightenment.pdf>, zadnji put mijenjano 13. srpnja 2014.)
5. DUIGNAN Brian, „Enlightenment“ (<https://www.britannica.com/event/Enlightenment-European-history> , zadnji put mijenjano 15. ožujka 2020.)
6. HURL-EAMON, Jeanine, *Women's Roles in Eighteenth-century Europe, Women's roles through history*, Greenwood, 2010, 1-65.
7. KENT WRIGHT, Johnson, „Enlightenment“ U: *Europe 1450 to 1789: Encyclopedia of the Early Modern World*, Vol. 2, ur. Jonathan Dewald, Charles Scribner's Sons, 2004, 299-306
8. OUTRAM, Dorinda, *The Enlightenment*, Cambridge: Cambridge University Press, 2019, 10-11.
9. OWUSU-GYAMFI, Clifford, *Who Won the Debate in Women Education? Rousseau or Wollstonecraft*, Vol. 7, No. 3, *Journal of Education and Practice*, 2016. 191. str.

10. The Editors of Encyclopaedia. "Catherine de Vivonne, marquise de Rambouillet" (<https://www.britannica.com/biography/Catherine-de-Vivonne-marquise-de-Rambouillet> , zadnji put mijenjano 1. siječanja 2021.)
11. The Editors of Encyclopedia, „Declaration of the Rights of Man and of the Citizen“, (<https://www.britannica.com/topic/Declaration-of-the-Rights-of-Man-and-of-the-Citizen> , zadnji put mijenjano 8. svibnja 2020.)
12. The Editors of Encyclopedia, „Elizabeth Montagu“, (<https://www.britannica.com/biography/Elizabeth-Montagu> , zadnji put mijenjano 28. rujna 2020.)
13. The Editors of Encyclopedia, „Mary Wollstonecraft“, (<https://www.britannica.com/biography/Mary-Wollstonecraft> , zadnji put mijenjano 23. travnja 2021.)
14. The Editors of Encyclopedia, „Coverture“ (<https://www.britannica.com/topic/coverture> , zadnji put mijenjano 8. listopada 2007.)
15. TOMASELLI Sylvana, „Mary Wollstonecraft“, (<https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=wollstonecraft> , zadnji put mijenjano 3. prosinca 2020.)
16. WEISNER-HANKS, Merry E, *Women and Gender in Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, 55-174.
17. WEISNER-HANKS, Merry E., „Women“. U: *Europe 1450 to 1789: Encyclopedia of the Early Modern World*, Vol. 6, ur: Johnatan Dewald, Charles Scribner's Sons, 2004